

ALEKSANDRA SZYMCZAK

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ANALIZA WYBRANYCH TECHNIK PERSWAZJI I MANIPULACJI JĘZYKOWEJ NA PODSTAWIE FILMU *MALCOLM & MARIE*

1. Wprowadzenie.
2. Manipulacja językowa i perswazja.
3. Film *Malcolm & Marie*.
4. Analiza technik manipulacji językowej i perswazji stosowanych przez Marie i Malcolma.
5. Zakończenie

Słowa kluczowe: analiza zawartości, *Malcolm & Marie*, manipulacja językowa, perswazja

1. WPROWADZENIE

Według raportu sporządzonego dla Wirtualnych Mediów w ostatnim kwartale 2021 r. najpopularniejszym medium w Polsce okazał się Netflix¹. Na pierwszej pozycji uplasował się z 36-procentowym udziałem wśród wszystkich platform streamingowych². Aby podkreślić popularność tej platformy, należy wspomnieć, że jedynie w listopadzie 2021 r. odwiedziło ją ponad 13 mln polskich użytkowników³. Ze względu jednak na ograniczenia związane ze światową pandemią COVID-19 została zatrzymana produkcja wielu filmów i seriali, w tym m.in. zatrzymano zdjęcia do serialu *Euforia*, którego reżyserem i autorem scenariusza jest Sam Levinson. W odpowiedzi na zapotrzebowanie społeczne Levinson postanowił jednak podjąć próbę produkcji filmu *Malcolm & Marie*, który powstał w czasie pandemii – okres zdjęciowy trwał od 17 czerwca do 2 lipca 2020 r.

¹ WirtualneMedia, *Netflix najchętniej wybieraną platformą streamingową w Polsce*, https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/top-serwisy-streamingowe-w-polsce-ceny-co-wybrac-raport-justwatch?fbclid=IwAR2toIDpbSNvegEGCGN9cHX5zS0Yvh7mQeqPdjh4HDjKEAWS_Er-dzLJ_JU (dostęp: 28.05.2022).

² Tamże.

³ WirtualneMedia, *Netflix z kolejnym rekordem w Polsce. Mocno w górę PrimeVideo i Canal+ online, Viaplay znów ze spadkiem*, https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/netflix-z-kolejnym-rekordem-w-polsce-mocno-w-gore-prime-video-i-canal-online-viaplay-znow-ze-spadkiem?fbclid=IwAR2FPVNhmnNTJlily_Til2q3Yc1EGhfDxGrSiAN2S6CL4dKuPbQYDjPBJs4 (dostęp: 28.05.2022).

Celem artykułu jest rozpoznanie – na podstawie analizy jakościowej materiału filmowego *Malcolm & Marie* – technik manipulacji językowej i perswazji, zastosowanych przez scenarzystę w dialogach dwójki głównych bohaterów. Tematyka manipulacji i perswazji językowej w wybranym filmie została podjęta ze względu na szczególne znaczenie społeczne i aktualność tych kwestii, dyktowane przez wzrost zainteresowania produkcjami zamieszczanymi na platformach streamingowych. Należy podkreślić, że film został pokazany w polskiej wersji na początku 2021 r., kiedy Netflix notował wysokie wyniki oglądalności.

Podjęcie się analizy zawartości filmu *Malcolm & Marie* stanowi próbę udowodnienia, że w dialogach bohaterów możliwe jest odnalezienie kilku wybranych technik manipulacji i perswazji językowej. Działania o zabarwieniu manipulacyjnym nie są jednorazowe, a obserwacja ich działania możliwa jest podczas trwania całego filmu. Postawiono następujące pytania badawcze:

- W jakim stopniu bohaterowie filmu *Malcolm & Marie* podejmują próby użycia technik manipulacji językowej i perswazji?
- Jakich technik manipulacyjnych i perswazyjnych używają główne postacie filmu?

Metodami niezbędnymi do podjęcia próby udzielenia odpowiedzi na powyższe pytania badawcze będą: analiza zawartości materiału filmowego *Malcolm & Marie* oraz systematyczny przegląd literatury.

2. MANIPULACJA JĘZYKOWA I PERSWAZJA

Analizując literaturę naukową, należy zauważyć, że nie jest możliwe odszukanie identycznej, jednoznacznej definicji pojęcia *manipulacja*. Jest ich wiele, ale nie są takie same, wzajemnie się uzupełniają. W każdej z nich zwraca się jednak szczególną uwagę na jeden z jej aspektów – celowość działań manipulatora. Samo pojęcie manipulacji wywodzi się od łacińskiego *manus* (ręka), powiązać więc można manipulowanie z przysłowiem „mieć kogoś w garści”⁴. Według *Słownika języka polskiego PWN* manipulacja to „wykorzystanie jakichś okoliczności, naginanie lub przeinaczanie faktów w celu udowodnienia swoich racji lub wpływanie na cudze poglądy lub zachowania”⁵. Przy opracowaniu przytoczonej definicji zwrócono uwagę, że proces ten oddziaływać ma na drugą osobę, a do zrealizowania celu potrzebne jest zainscenizowanie odpowiedniej sytuacji i dobór słownictwa oraz wyselekcjonowanie odpowiednich faktów. Według Pawła Znyka, manipulację określa się jako intencjonalny i zamierzony proces⁶. Z tą opinią zgadza się również Hanna Hamer: manipulacje to mechanizmy, przez które możliwe jest osiągnięcie kontroli nad emocjami i zachowaniami drugiego człowieka⁷.

⁴ G. Beck, *Zakazana retoryka. Podręcznik manipulacji*, Gliwice 2011, 13.

⁵ *Manipulacja*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/manipulacja;2481186> (dostęp: 19.11.2021).

⁶ P. Znyk, *Od komunikacji do manipulacji. Mechanizmy wywierania wpływu*, Kezmarok 2008, 14.

⁷ H. Hamer, *Psychologia społeczna. Teoria i praktyka*, Warszawa 2005, 211.

Czy manipulacja jest działaniem o negatywnym zabarwieniu? Paweł Znyk podkreśla, że manipulację można definiować również jako „formę destruktywnego oddziaływania na struktury psychiczne innego człowieka”⁸. Wyrażenie „destruktywne działanie” wskazuje, że przynosi ono szkodę moralną osobie poddanej procesowi manipulacji. Z kolei Andrzej Batko stawia pytanie: „Ciągłe uważasz, że manipulacja to samo zło?”⁹. Do osądu o statusie każdego przypadku należy zatem podchodzić indywidualnie. Kluczową rolę odgrywają zamiary i intencje manipulatora. Jako argument na rzecz swojej tezy Batko podaje sytuację namawiania ludzi do kupowania rzeczy, które ułatwiają im życie.

Cały proces działania manipulatora sprowadza się do zrealizowania przez potencjalną ofiarę czteropunktowego schematu¹⁰. Po pierwsze, nadawca zobowiązany do tego, żeby daną sytuację przedstawić w taki sposób, aby druga osoba odebrała spreparowaną wiadomość, jednocześnie wierząc w jej potencjalną prawdziwość. Pojawia się więc pytanie, z jakimi zachowaniami się to wiąże? Podstawową zasadą do uzyskania efektu jest selekcja informacji, które zostaną przekazane. Nie bez znaczenia jest również sam sposób przekazu. Ważnym czynnikiem jest bowiem przekazanie jej w sposób, który zasugeruje odbiorcy sposób oceny, oczywiście na korzyść manipulatora. Po drugie, całość wypowiedzi powinna brzmieć logicznie, a sam nadawca powinien być pewny i konsekwentny w swoim postępowaniu. W takiej sytuacji potencjalna ofiara, widząc pewną postawę przeciwnika, będzie skłonna do uległości. Po trzecie, odbiorca na tym etapie upewnia się co do swojego wyboru lub zmiany zachowania. Pojawia się przeświadczenie o słuszności decyzji. To zachowanie jest wynikiem postępowania manipulatora. Po czwarte, odbiorca staje się ofiarą. Po użyciu odpowiednio wyselekcjonowanych technik manipulacyjnych w połączeniu z opisanym zachowaniem manipulatora, następuje zrealizowanie postawionego celu. Ofiara podejmuje oczekiwane zachowania, które zostały wyznaczone przez nadawcę.

Warto również sformułować pytanie, jak sprawa wygląda z perspektywy manipulatora? Najistotniejszym aspektem operacji wydaje się, że jest faza planowania. Aby znaleźć odpowiedź, należy uwzględnić cel, który chce on osiągnąć¹¹. Urszula Żydek-Bednarczuk stawia tezę, że nadawcy zmanipulowanego przekazu nie komunikują się, lecz „nawigują, poszukując jedynie warunków i możliwości do realizacji własnych celów”¹². Planując zmanipulowanie kogoś, trzeba jednocześnie pamiętać, że wymaga to pewnych poświęceń. O istocie wyrzeczeń, wspomina Gloria Beck: „Przy tym powinienes zdać sobie sprawę z tego, że chcesz osiągnąć swoje cele w podstępny i wyrafinowany sposób. Co ty na to? Pożegnaj się z wartościami, takimi jak uczciwość, szczerłość, przyjaźń czy miłość”¹³.

⁸ P. Znyk, dz.cyt., 41.

⁹ A. Batko, *Sztuka perswazji, czyli język wpływu i manipulacji*, Gliwice 2004, 205.

¹⁰ P. Znyk, dz.cyt., 42.

¹¹ G. Beck, dz.cyt., 19.

¹² U. Żydek-Bednarczuk, *Zmiany w zachowaniach komunikacyjnych a problem strategii i manipulacji w: Manipulacja w języku*, red. Piotr Krzyżanowski, Paweł Nowak, Lublin 2004, 30.

¹³ G. Beck, dz.cyt., 19.

Reasumując, można stwierdzić, że manipulacja to proces szczegółowo zaplanowany, z konkretnie postawionym celem, prowadzony przy użyciu odpowiednio wyselekcjonowanych technik manipulacyjnych jest działaniem osób ściśle skoncentrowanych na osiągnięciu oczekiwanego efektu. Zdaniem Ryszarda Tokarskiego, proces ten polega często na stosowaniu przez nadawcę kłamstwa bądź na zatajaniu niewygodnych faktów¹⁴. Zdanie to podziela również Paweł Znyk, pisząc, że manipulowanie jest równoznaczne ze świadomym kłamstwem¹⁵.

Cały proces manipulacji opiera się przede wszystkim na wykorzystaniu odpowiednich technik. Dzięki nim działanie może być zrealizowane na korzyść osoby nadającej komunikat. Mateusz Grzesiak zauważa, że „kto potrafi skutecznie i w określony z góry sposób wpłynąć na swego rozmówcę, ten będzie w życiu skuteczny”¹⁶. Działanie manipulatora można określić w czterech krokach, które opisuje Gloria Beck¹⁷. Po pierwsze, należy wybrać osobę (lub grupę) docelową. O powodzeniu działania decyduje odpowiedni dobór odbiorcy i metody manipulacyjnej, „każda [bowiem], nawet najbardziej wyrafinowana technika traci swą moc, gdy zostanie zrealizowana na niewłaściwej osobie”¹⁸. Proces ten może przebiegać wybiórczo na jeden z dwóch sposobów. Pierwszy z nich to wybór początkowo osoby i dobranie pod jej charakter i zachowania odpowiedniej techniki. Drugi zaś polega na początkowym wyselekcjonowaniu najbardziej wygodnej dla manipulatora metody, a następnie dobranie do niej odpowiedniego odbiorcy. Sam wybór osoby docelowej jest jednak bardziej złożony. Ważna jest wiedza manipulatora o tym, jak dana osoba reaguje na podobne próby wpływu. Przy selekcji warto więc zwrócić uwagę na to, jak dana osoba odpowiada na pytania sugestywne, czy ulega wpływowi? Dodatkowo, o czym również mówi Beck, ważna jest obserwacja potencjalnego odbiorcy w sytuacji negatywnego odbioru przez potencjalnego manipulatora jego poprzednich wypowiedzi. Wtedy pojawia się kolejne pytanie: czy odbiorca jest w stanie szybko zmienić swoje zdanie pod wpływem czyjejś negatywnej opinii? Jeżeli można odpowiedzieć twierdząco, oznacza to, że wywierając wpływ na tę osobę, można wierzyć w powodzenie procesu manipulacji. Bardziej podatne na wpływ manipulacji są osoby o niskim poczuciu własnej wartości i mniejszym doświadczeniu życiowym¹⁹. Potencjalna ofiara zazwyczaj szuka kogoś, kto może stać się dla niej autorytetem lub potrzebuje czyjejś akceptacji. Ofiara podporządkowuje się manipulatorowi, licząc, że w ten sposób znajdzie swoją „bratnią duszę”.

Na zakończenie rozważań nad wyborem odpowiedniego odbiorcy należy także wspomnieć o konieczności zachowania dystansu²⁰. Przed rozpoczęciem działania

¹⁴ R. Tokarski, *Manipulacja to zniewalanie. A cóż począć z urodzonymi w niewoli?*, w: *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Lublin 2004, 68.

¹⁵ P. Znyk, dz.cyt., 13.

¹⁶ M. Grzesiak, *Podręcznik perswazji. Najskuteczniejsze metody przekonywania innych i świadomej ochrony przed manipulacją*, Gliwice 2018, 12.

¹⁷ G. Beck, dz.cyt., 17–18.

¹⁸ Tamże, 17.

¹⁹ S. Kizińczuk, *Techniki manipulacji*, Gliwice 2007, 41.

²⁰ G. Beck, dz.cyt., 19.

potencjalny manipulator winien rozważyć, czy będzie w stanie utrzymać dystans do tej osoby, aby działanie zakończyło się dla niego sukcesem.

Po odpowiednim dobraniu metody działania i osoby docelowej przychodzi pora na przeprowadzenie samego procesu. Sposób postępowania zależy na tym etapie od wybranej techniki. Jak zauważa James Borg, w takim momencie obraz konkretnej sytuacji, który nadawca ma w swoim umyśle, stara się przełożyć na słowa²¹. „Manipulacja nie jest łatwa. Nie ma reguł i recept, które mogą być zawsze użyte w ten sam sposób”²².

Następny krok manipulatora koncentruje się na kontroli działania²³. Każdego rodzaju operacja winna być poddana odpowiedniej kontroli. W przypadku procesu manipulacji polega ona na sprawdzaniu przez manipulatora skuteczności wykorzystywanych technik i zachowań. Należy jednak zwrócić uwagę, że nie każdy przypadek jest łatwy do realizacji. W oczekiwane przez nadawcę komunikatu zakończenie niekiedy należy wprowadzić dodatkowe, inne techniki manipulacyjne, które pomogą w osiągnięciu zamierzonego celu. Proces manipulacji wymaga niekiedy dużego zaangażowania i wiele czasu.

Jak wynika z przeglądu literatury, na skuteczność manipulacji duży wpływ mają odpowiednio użyte techniki. Pierwszą z nich jest technika współczucia. Gloria Beck twierdzi, że jest ona skierowana jedynie do osób uczuciowych²⁴. Można więc na tej podstawie wnioskować, że zamiary wykorzystania tej techniki łączą się z dokładnym rozeznaniem wśród osób docelowych. Technika ta wiąże się z bezwzględnością i pewnego rodzaju umiejętnościami aktorskimi. Polega ona na wykreowaniu sytuacji, w której manipulator potrzebuje pomocy²⁵. Używa do tego odpowiednich zwrotów językowych i słów zabarwionych uczuciowo, aby wywołać u odbiorcy emocje związane ze współczuciem, uczucie empatii i chęć pomocy. Tę technikę można zastosować w sytuacji, kiedy ktoś chce wykreować swój pozytywny obraz w związku z epizodem, który już się wydarzył. Jako przykład Gloria Beck podaje sytuację, w której pracownik chce wzbudzić współczucie u swojego zleceniodawcy po negatywnym incydencie w pracy²⁶. Jako przykłady zwrotów do wykorzystania w wypowiedzi tego typu, wymienia sformułowania np.: „psychiczny stan wyjątkowy”, „jedyna droga”, „beznadziejność”, „nigdy więcej”, „naprawić błąd”²⁷.

Kolejną techniką, w której kluczową rolę odgrywa gra słowna, jest wzbudzenie poczucia winy. Temat ten podejmuje Maja Antosik. Twierdzi, że technika ta jest silnie powiązana ze zwiększaniem uległości u odbiorcy²⁸. Zwraca również uwagę na fakt, że ta metoda jest często stosowana w związkach prywatnych. Zdaniem Sergiusza Kizińczuka, wzbudzenie poczucia winy wykorzystywane jest w różnego rodzaju

²¹ J. Borg, *Perswazja. Sztuka pozytywnego wpływania na ludzi*, Warszawa 2011, 99.

²² G. Beck, dz.cyt., 18.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże, 269.

²⁵ Tamże, 270.

²⁶ G. Beck, dz.cyt., 274.

²⁷ Tamże, 274.

²⁸ M. Antosik, *Człowiek współczesny w obliczu manipulacji*, Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy. Nauki Społeczne 2014, nr 1, 39–50.

sporach i kłótniach, co uzupełnia przytoczoną już tezę. W ujęciu zaprezentowanym w książce *Techniki manipulacji*, schemat działania tą metodą wygląda następująco: „Mając poczucie winy, próbujemy naprawić winę, często wyimaginowaną, wymówioną przez manipulatora”²⁹. Należy przez to rozumieć, że manipulator w pierwszej kolejności wzbudza w potencjalnej ofierze wyrzuty sumienia. Następnie ofiara, chcąc naprawić iluzoryczny wizerunek, z poczuciem „kaca moralnego”³⁰ jest bardziej skłonna do ustępstw i zmienia postępowanie wobec manipulatora.

Opisując techniki manipulacji językowej, nie można zapomnieć o bezpośrednim ataku personalnym. Ta metoda jest ściśle związana z erystyką, a celem jej działania jest wybitcie z rytmu przeciwnika w dyskusji³¹. Jak pisze Kizińczuk, „To walka słowna, czasami bez przebiegania w środkach”³². Celem świadomego prowadzenia tego typu walki jest zdenerwowanie odbiorcy. Konsekwencjami takiego zachowania są jednocześnie: obrona własnego wizerunku przez ofiarę, zaprzeczanie insynuacjom oraz zapomnienie o powodzie rozpoczęcia konfrontacji.

Warto również zwrócić uwagę na jedną z technik opisywaną przez Mirosława Karwata, który zwraca uwagę na działanie sugestii „z haczykiem”. Użycie tej techniki, według autora, polega na zadawaniu pytania w taki sposób, aby pod pozorem chęci zdobywania informacji bądź upewniania się co do jej prawdziwości, zasugerować odbiorcy to, co chcielibyśmy od niego usłyszeć: „[...] nam [bowiem] nie wypada, nie wolno, a może nasze stwierdzenie byłoby dla nas ryzykowne”³³. Kluczowe w tej technice jest odpowiednie sformułowanie zadawanego odbiorcy pytania. Karwat zwraca uwagę na fakt, że musi być ono „bodźcem do reakcji, odpowiedzi, jednocześnie jednak narzucając płaszczyznę rozmowy”. Warto podkreślić, że niekiedy może być to działanie udawane, które ma na celu podmiannę właściwego tematu rozmowy³⁴. Automatycznym odruchem ofiary jest w takiej sytuacji zaprzeczenie, podjęcie próby wytłumaczenia się czy sprostowania przedstawionych przez nadawcę wątpliwych informacji. Konsekwencjami takiego zachowania może być dekoncentracja ofiary czy zgubienie głównego wątku rozmowy.

Paweł Znyk podjął się próby wyjaśnienia działania manipulatorskiego konkretnych wyrazów. Wyszczególnia on łączniki: „i”, „ale”, „pomimo że” oraz słowa: „nie” i „spróbuj”³⁵. Rolę odgrywaną przez te łączniki należy rozpatrywać jako wpływ na umysł odbiorcy, zadaniem bowiem łączników w wypowiedzi jest rozdzielenie dwóch części zdania. Można wysnuć wnioski, że idealnie pasują one więc do rozpoczęcia manipulacji językowej. Znyk twierdzi, że zarówno łącznik „ale”, jak i „pomimo że” wyszczególniają jedną część zdania jako istotną dla odbiorcy. W przypadku pierwszego z wymienionych, rozmówca koncentruje się na części występującej po spójniku, zapominając o tym, co nadawca przekazał w poprzedniej z nich. Podsumowując

²⁹ S. Kizińczuk, dz.cyt., 72.

³⁰ Tamże, 72.

³¹ Tamże, 77.

³² Tamże.

³³ M. Karwat, *O złośliwej dyskredytacji. Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika*, Warszawa 2006, 155.

³⁴ Tamże.

³⁵ P. Znyk, dz.cyt., 59–60.

myśl, „unieważnia na poziomie świadomym tę część zdania, która się przed nim znajduje”³⁶. Należy rozumieć, że jest to pewnego rodzaju próba sugestii. Z kolei James Borg zwraca uwagę, że lepiej tak układać zdania, aby zachęcić odbiorcę komunikatu do dyskusji³⁷. W przypadku jednak drugiego z wymienionych łączników, manipulator zwraca uwagę ofiary na pierwszą część zdania. Rozpatrując działanie spójnika „i”, Znyk twierdzi, że „zrównoważymy obie części zdania jako istotne”³⁸. Podejmując się opisu mechanizmu działania słowa „nie”, należy zwrócić uwagę na fakt, że w niebagatelny sposób oddziałuje na ludzki mózg³⁹. Znyk podkreśla, że umysł świadomie wypiera zaprzeczenia. Jako przykład podaje kombinacje słów „Nie myśl”⁴⁰. Jak zauważa, słysząc takie słowa, ludzie podświadomie robią to. Andrzej Batko dodaje, że człowiek w takiej sytuacji zachowuje się jak komputer, który wykonuje otrzymane instrukcje, polecenia⁴¹. Podobnie jest ze słowem „spróbuj”. Ludzki umysł traktuje konstrukcje językowe, zawierające to słowo, jako zadanie do wykonania⁴². Użycie wyrazu „spróbuj” wiąże się z podjęciem próby do wykonania proponowanego przez nadawcę zadania.

Samo słowo „perswazja”, podobnie jak w przypadku manipulacji, wywodzi się z łaciny. Pochodzi od wyrazu *persuasio*, które w tłumaczeniu na polski oznacza przekonanie, wiarę, łagodność⁴³.

Zdaniem Andrzeja Zwolińskiego, perswazja jest to metoda oddziaływania, polegająca na tym, aby przekonać ludzi do zaakceptowania poglądów nadawcy. Odbywa się to „[...] na podstawie przekonywania, pozyskiwania ich zainteresowania, zrozumienia i aprobaty naszych zamiarów i racji”⁴⁴.

Kolejną próbę uporządkowania pojęcia podjęli Philip G. Zimbardo i Michael R. Leippe. Przekonują oni, że perswazja „jest metodą wpływu, rozpoczynającą się od zmieniania przekonań wiedzy: poznawczego komponentu systemu przekonań”⁴⁵. W definicji tej został poruszony również aspekt samej istoty treści perswazyjnych. Chodzi mianowicie o to, że treści perswazyjne powinny zawierać informacje, które zmienić mają przekonania odbiorców. W następnej kolejności bowiem „zmienione przekonania powinny prowadzić do zmiany w postawie. Nowa postawa może z kolei sterować zachowaniami osoby, która jest celem perswazyjnego przekazu”⁴⁶. Do uzupełnienia definicji należy przytoczyć również opinię Zwolińskiego na temat samego przekonania. Według niego bowiem, „przekonanie nie jest skonstruowanym logicznie monologiem, ale jest oddziaływaniem na ludzkie tworzywo po to, żeby otrzymać określony rezultat: wytworzyć w kimś wewnętrzny stan zwany przekonaniem”⁴⁷.

³⁶ Tamże, 60.

³⁷ J. Borg, *Perswazja. Sztuka pozytywnego wpływania na ludzi*, Warszawa 2011, 106.

³⁸ P. Znyk, dz.cyt., 60.

³⁹ Tamże, 59.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ A. Batko, dz.cyt., 61.

⁴² P. Znyk, dz.cyt., 60.

⁴³ M. Korolko, *Sztuka retoryki*, Warszawa 2005, s. 28.

⁴⁴ A. Zwoliński, *Słowo w relacjach społecznych*, Kraków 2003, 257.

⁴⁵ P.G. Zimbardo, M.R. Leippe, *Psychologia zmiany i postaw wpływu społecznego*, Poznań 2004, 164.

⁴⁶ Tamże, 164.

⁴⁷ M. Korolko, dz.cyt., 29.

Analizując istotę procesu perswazji, należy zwrócić uwagę na jej cele społeczne. W ujęciu podawanym przez Grażynę Habrajską, perswazja jest również jednym z najbardziej istotnych składowych integracji społecznej. Co się z tym wiąże, autorka przedstawia pięć podstawowych celów społecznych perswazji, a są to: „sojalizacja jednostki do życia w określonej grupie, przyswajanie kultury własnego i obcego narodu, przyswajanie ideałów moralnych w dyskursie pedagogicznym, organizacja społeczeństwa w dyskursie politycznym oraz rozwój ekonomiczny w dyskursie politycznym i poprzez reklamę”⁴⁸.

Podobnie jak w przypadku manipulacji, chcąc realizować działania perswazyjne, należy wybrać osobę docelową. Nasuwa się jednak pytanie: Czy są odpowiednie kryteria, które pomogą wyszukać odpowiedniego odbiorcę? Według Grażyny Osiki w wyborze celu należy kierować się dwoma kategoriami czynników: cechami osobowości oraz czynnikami demograficznymi⁴⁹.

Próbę uporządkowania cech osobowości, które znacznie wpływają na sposób odbierania działań perswazyjnych, podjęli także Douglas Kenrick, Robert Cialdini i Steve Neuberg. Ekspertcy postawili tezę, że znaczące w doborze odpowiedniego odbiorcy są: samoocena, wysoki poziom zaufania interpersonalnego, tendencja do przeżywania stanów lękowych oraz silnie rozbudzona potrzeba poznania⁵⁰. Niska samoocena jest aspektem, który znacznie zwiększa podatność na bodźce zewnętrzne. Z kolei brak zaufania do samego siebie może być rekompensowany zbyt wysokim zaufaniem do innych ludzi⁵¹. Tendencja do stanów lękowych oraz silnie rozbudzona potrzeba poznania działają na zasadzie kontrastu co do obszaru oddziaływań. Pierwsza z nich działa na korzyść nadawcy, druga zaś na korzyść odbiorcy potencjalnej perswazji⁵².

Istotnym zagadnieniem związanym z perswazją językową są zaawansowane wzorce lingwistyczne. Jednymi z nich są implikacje. Według Andrzeja Batko są to „struktury językowe, które pozwalają łączyć poszczególne treści tak, aby tworzyły korzystne dla mówiącego – ze względu na oczekiwane rezultaty komunikacji – związki w umyśle rozmówcy”⁵³. Działają one przede wszystkim na poziomie nieświadomym. Uwadze nie może umknąć fakt, że jednym z najprostszych przykładów implikacji jest użycie słów „podczas”, „w trakcie” czy „im... tym”⁵⁴. Warto wspomnieć o istnieniu również tzw. implikowanej jednoczesności. Batko podkreśla, że polega ona na umiejętnym użyciu spójnika „i”. Wzorcowym przykładem implikowanej jednoczesności jest wypowiedź: „Możesz czytać tę książkę i jednocześnie możesz zastanawiać się, jak najbardziej efektywnie wykorzystać zawartą

⁴⁸ G. Habrajska, *Nakłanianie, perswazja, manipulacja językowa*, Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica 2005, nr 7(2), 91–126.

⁴⁹ G. Osika, *Ogólna charakterystyka procesu perswazji*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Zarządzanie 2005, nr 1402.

⁵⁰ R. B. Cialdini, D. T. Kendrick, S. L. Neuberg, *Psychologia społeczna. Rozwiązane tajemnice*, Gdańsk 2002, 250.

⁵¹ R. B. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańsk 2019, 17.

⁵² Tamże, 32.

⁵³ A. Batko, dz.cyt., 8.

⁵⁴ Tamże, s. 8.

w niej wiedzę w życiu codziennym”⁵⁵. Ważnym czynnikiem, dzięki któremu zdanie wywiera wpływ na odbiorcę, jest fakt, że skierowane jest w formie apostrofy, nie ma formy bezosobowej. Dzięki temu zabiegowi odbiorca identyfikuje się bardziej z wypowiedzianą sugestią.

Równie ważnym związkiem lingwistycznym, opierającym się na implikacji, jest tzw. implikowany skutek. Tym razem kluczowe znaczenie odgrywają słowa: „sprawi”, „wywoła” oraz „pozwoli”⁵⁶. W pierwszej części zdania, oddzielonej jednym z wymienionych słów, potwierdza się rzeczywistość. Oznacza to, że nie może być ona w żaden sposób zakwestionowana. Można więc wysnuć wnioski, że to idealna okazja do stopniowego wprowadzania do wypowiedzi sugestii. W taki sposób powstaje związek przyczynowo-skutkowy, który tworzy integralną całość. Batko zwraca jednak uwagę, że: „[...] na nieświadomym poziomie umysłu związek przyczynowo-skutkowy traktowany jest jako autentyczny i naturalny”⁵⁷.

3. FILM *MALCOLM & MARIE*

Zdjęcia do filmu *Malcolm & Marie* powstawały podczas pandemii COVID-19. Temat czasu i miejsca produkcji został poruszony w prowadzonym przez Annę Tatarską wywiadzie z reżyserem Samem Levinsonem. Reżyser przed rozpoczęciem zdjęć do omawianej produkcji, był zaangażowany w tworzenie serialu *Euforia*. Jak wspomina w wywiadzie, proces został jednak zahamowany ze względu na warunki pandemiczne na świecie⁵⁸. Przełożenie powstawania drugiego sezonu *Euforii* potwierdza również w wywiadzie opublikowanym na YouTube, na kanale American Film Institute. Rozmówca informuje, że w marcu 2020 r. otrzymał wiadomość o opóźnieniu produkcji drugiego sezonu serialu przynajmniej do września⁵⁹. Levinson w wywiadzie z Anną Tatarską wspomina swoje przemyślenia i emocje towarzyszące mu po otrzymaniu tej wiadomości: „Wiedziałem, że jedynym kołem ratunkowym, poza moją żoną i synem, będzie dla mnie w izolacji kreatywność, pisanie scenariuszy. Wtedy: dzyń, dzyń, pewnej nocy zadzwoniła do mnie Zendaya. Chciała, żebyśmy zrobili razem coś na małą skalę, może w domu. Kilka dni później miałem już pierwsze strony”⁶⁰.

Jak wynika z wypowiedzi reżysera, wstępna wersja scenariusza do filmu *Malcolm & Marie* została napisana na początku kwietnia 2020 r.⁶¹. W rozmowie przeprowadzonej przez Edith Bowman z członkami ekipy filmowej został podjęty temat objętości i historii powstawania scenariusza. Levinson zapewnia, że kiedy ostatecznie

⁵⁵ Tamże, s. 85.

⁵⁶ Tamże, s. 86.

⁵⁷ Tamże, s. 88.

⁵⁸ *Miłość i frustracja w pandemii*, Anna Tokarska rozmawiała z Samem Levinsonem, <https://papaya.rocks/pl/people/sam-levinson-milosc-i-frustracja-w-pandemii> (dostęp: 25.05.2022).

⁵⁹ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his film*, <https://www.youtube.com/watch?v=RmD9KSVQaGY> (dostęp: 20.05.2022).

⁶⁰ *Miłość i frustracja w pandemii...*, dz.cyt.

⁶¹ Tamże.

był czytany przez wszystkich członków załogi, miał 65 stron. Zwraca jednak uwagę, że w tamtej chwili brakowało jeszcze ostatniej części. Według zapewnień twórcy, reszta scenariusza powstała dzień przed rozpoczęciem zdjęć⁶². Wspomina o tym, jakie reakcje aktorów wywołał czas powstania ostatnich stron: „Pamiętam wyraz twarzy Z i JD⁶³, kiedy byliśmy dzień przed kręceniem. Oni zapamiętali swoje kwestie, a ja powiedziałem: Napiisałem kilka nowych stron”⁶⁴.

Zdjęcia do produkcji rozpoczęły się we wrześniu 2020 r. Według zapewnień reżysera cały plan zdjęciowy funkcjonował przez 14 dni⁶⁵. Niebagatelny w całym procesie jest fakt, że w tym czasie doszło do rozprzestrzenienia się pandemii COVID-19. Na myśl nasuwać się może więc pytanie: Jakie były ograniczenia i zakazy w „pandemicznej produkcji”⁶⁶. Ze względu na sytuację pandemiczną, aspektem, który wyróżniał film *Malcolm & Marie* na tle pozostałych, jest to, że został nakręcony w obrębie jednego budynku. Miejscem planu filmowego stał się Caterpillar House⁶⁷.

Jest to dom mieszczący się na terenie rezerwatu Santa Lucia, w mieście Carmel-by-the-Sea w Kalifornii. Wizerunek budynku wcześniej był wykorzystany m.in. w dreszczowcu *Parasite* z 2019 r.⁶⁸. Dobór miejsca był ściśle powiązany z wizją unowocześnionej wersji starego hollywoodzkiego charakteru produkcji⁶⁹ i wiązał się z wcześniejszym zapoznaniem z ponad 1500 potencjalnych lokalizacji do rozpoczęcia produkcji⁷⁰. Zgodnie z zapewnieniami Levinsona, celem do odnalezienia był nowoczesny dom ze szklanymi elementami, zachowany w ciemniejszej tonacji. Taki układ w pierwotnych założeniach, o których opowiada reżyser, miał ułatwić tworzenie odpowiednich ujęć: „[...] abyśmy mogli być bardziej dramatyczni. Chcieliśmy mieć korytarze, w których mogliśmy zobaczyć zbliżające się do nas postacie, gdzie możemy w pewnym sensie układać te kłótnie”⁷¹. Dodatkowym atutem wybranego Caterpillar House były, według członków ekipy filmowej, 33 akry przestrzeni wokół, która zwiększyła komfort organizacji produkcji oraz utrzymanie narzuconego w tamtym czasie reżimu sanitarnego⁷².

Produkcja filmu *Malcolm & Marie*, ze względu na wyjątkową sytuację na świecie, jak i na ograniczony budżet, wymagała podjęcia redukcji w różnych jej gałęziach.

⁶² American Film Institute, *Malcolm & Marie...*, dz.cyt.

⁶³ Czytaj: Zendaya i John David Washington.

⁶⁴ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his film*, dz.cyt.

⁶⁵ Collider Interviews, *Sam Levinson on Malcolm & Marie and Why They Gave the Crew Financial Co-Ownership on the Movie*, tłum. A. Szymczak, <https://www.youtube.com/watch?v=zeaTTInTC5M> (dostęp: 15.05.2022).

⁶⁶ *Miłość i frustracja w pandemii...*, dz.cyt.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ V. Lawrence, *This stunning eco-friendly home is the real star of Netflix's Malcolm & Marie*, tłum. A. Szymczak, <https://www.elledecor.com/life-culture/a35482143/malcolm-marie-netflix-house/> (dostęp: 25.05.2022).

⁶⁹ Netflix Film, *Sam Levinson's Old Hollywood Inspirations for Malcolm & Marie*, tłum. A. Szymczak, <https://www.youtube.com/watch?v=5X9ecFNFobk> (dostęp: 26.05.2022).

⁷⁰ Producers Guild of America, *Malcolm & Marie - A conversation with the creative team*, tłum. A. Szymczak, <https://www.youtube.com/watch?v=lpMSHZWsVJo> (dostęp: 30.05.2022).

⁷¹ Netflix Film, *Sam Levinson's Old Hollywood Inspirations for Malcolm & Marie*, dz.cyt.

⁷² Producers Guild of America, *Malcolm & Marie - A conversation with the creative team*, dz.cyt.

Levinson potwierdza, że film powstał na zasadzie: „dwoje aktorów, jeden dom, jedna lokalizacja, właściwie jedna długa scena”⁷³. Przypomina jednocześnie, że takie wybory produkcji podyktowane były przez wyjątkową sytuację pandemiczną: „[...] Kręciłem film, wiedząc, jakie ograniczenia nałoży na nas pandemia. Musieliśmy przyjąć zasadę »dwoje aktorów, jeden dom«, to nie była debata [...]”⁷⁴. Ponadto w filmie nie korzystano z efektów specjalnych i zbyt dużej liczby rekwizytów. Według zapewnienia Levinsona, całość powstała przy użyciu kilku świateł i jednej kamery⁷⁵. Zdaniem reżysera, użycie jednej kamery daje poczucie pewnego rodzaju wolności i „brak kompromisów pod kątem oświetlenia i ruchów”⁷⁶. Levinson przyznaje, że tworzenie filmu w takich warunkach stało się punktem napędowym dla niego jako scenarzysty i filmowca⁷⁷: „To było coś, co było ekscytujące. Jak mogę zrobić coś, co w pewnym sensie narodziło się z ćwiczenia. Czy możemy opowiedzieć historię, która jest wciągająca, emocjonalna, poruszająca i kinowa, bazując na bardzo małych zasobach?”⁷⁸.

Zminimalizowaniu podległ również skład produkcji: „Pracowaliśmy tylko z wybranymi ludźmi, którym ufamy. Każdy pełnił jednocześnie kilka funkcji, skromność była oczywistym warunkiem”⁷⁹. Po przeanalizowaniu materiału *The making of Malcolm & Marie with Sam Levinson and more* zdobyć można więcej informacji o nietypowej hierarchii ekipy filmowej. Levinson potwierdza jej wyjątkowość i nietuzinkowość. Podkreśla, że nawet aktorzy grający dwie główne role są jednocześnie włączeni do składu producentów: „Oglądasz JD i Z i wiesz, że nie tylko grają w filmie, ale także są też jego prawdziwymi producentami. Wierzą w to do tego stopnia, że włożyli w ten film własne pieniądze”⁸⁰. W skład produkcji weszli kolejno: Sam Levinson, Ashley Levinson, Zendaya, John David Washington, Marcell Rév i Kevin Turen.

Na temat doboru aktorów Levinson mówił: „Potrzebowaliśmy pewnego rodzaju środowiska rodzinnego i ludzi, którzy faktycznie są dla siebie bliscy”⁸¹. Po analizie rozmów i wywiadów z reżyserem można wywnioskować, że obsadzenie dwóch głównych ról nie było dla niego dużym wyzwaniem. Wspomniana już rozmowa telefoniczna z aktorką serialu *Euforia*, po otrzymaniu informacji o przełożeniu zdjęć do produkcji, stała się jednym z bodźców do rozpoczęcia przygotowań i prac nad własną produkcją. Zendaya stała się odtwórczynią jednej z głównych ról. Na tym etapie należy przytoczyć kolejną wspomnianą przez reżysera rozmowę z aktorką, tym razem już po napisaniu pierwszych 10 stron scenariusza: „[...] zadzwoniłem do Z, przeczytałem to na głos, była podekscytowana. Powiedziałem, że jedyną osobą,

⁷³ Collider Interviews, *Sam Levinson on 'Malcom & Marie'...*, dz.cyt.

⁷⁴ Landmark Theatres, *Exclusive Interview with Malcolm & Marie Director Sam Levinson*, tłum. A. Szymczak, <https://www.youtube.com/watch?v=QLllr3uYJj4> (dostęp: 28.05.2022).

⁷⁵ Netflix Film, *Sam Levinson's Old Hollywood Inspirations for Malcolm & Marie*, dz.cyt.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ BAFTA Guru, *The making of Malcolm & Marie – Q & A*, tłum. A. Szymczak, <https://www.youtube.com/watch?v=h2OLVWbg6kQ> (dostęp: 30.04.2022).

⁷⁸ Netflix Film, *Sam Levinson's Old Hollywood...*, dz.cyt.

⁷⁹ *Miłość i frustracja w pandemii...*, dz.cyt.

⁸⁰ BAFTA Guru, *The making of Malcolm & Marie – Q & A...*, dz.cyt.

⁸¹ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, dz.cyt.

o której myślę do zagrania męskiej roli, jest John David Washington⁸². Reżyser wspomina, że o tym konkretnym aktorze myślał już na początku pisania scenariusza: „Kiedy tylko przyłożyłem pióro do papieru pomyślałem, że jedyną osobą, którą widzę w tej roli jest John David Washington. Uwielbiam jego pracę⁸³. Swoimi przemyśleniami podzielił się wtedy z potencjalną odtwórczynią głównej roli. Zendaya wspomina, że „jedyną osobą, która była w mózgu Sama, to John David Washington. On napisał to dla nas⁸⁴. Z wypowiedzi Levinsona wynika także, że niedługo po tym odbyła się również rozmowa telefoniczna z samym potencjalnym odtwórcą głównej roli męskiej; John David Washington zgodził się na tę pracę bez większych wahań.

Dobór dwóch aktorów, którzy mieliby zagrać główne role w filmie *Malcolm & Marie*, zdaniem Levinsona, był m.in. podyktowany chęcią wzajemnej motywacji: „Wiedziałem, że potrzebuję dwojga aktorów, którzy w pewnym sensie podkreślą swoją grę⁸⁵. Ważnym aspektem w doborze aktorów była chęć zbudowania „rodzinnego środowiska i znalezienia ludzi, którzy faktycznie są przywiązani do siebie nawzajem⁸⁶. Temat tworzenia relacji między ekipą filmową podejmuje również Zendaya. Wspomina, że proces ten został zainicjowany już przed rozpoczęciem zdjęć do filmu⁸⁷. Przywołuje sytuację, kiedy wraz z Levinsonem, Washingtonem oraz Marcellem⁸⁸, „zaszyli się w domu, gdzie miał być kręcony film⁸⁹. Podczas tych spotkań czytany i interpretowany był cały scenariusz filmu: „Jak detektywi badaliśmy każde słowo, obracaliśmy je, upewnialiśmy się, że wiemy, jaka stoi za nim intencja⁹⁰. Podkreśla również, że według niej analizowanie i wspólne tworzenie scenariusza oraz wymiana doświadczeniami przez członków ekipy filmowej, w dużej mierze przyczyniło się do wykreowania później swobodnej atmosfery na planie⁹¹. Ponadto, według aktorki, właśnie podczas tych spotkań upewniła się, że jej energia współgra z energią odtwórcy roli Malcolma: „Podczas prób mogłam zobaczyć, że to, co widnieje na kartce, brzmi autentycznie w naszych ustach⁹².

Film *Malcolm & Marie* jest utrzymany w czarno-białej konwencji. Levinson zapytany o powody wybrania takiej kolorystyki przyznaje, że od początku powstawania planu realizacji wiedział, że chce nakręcić ten film w kolorach czerni i bieli⁹³. Źródłem inspiracji reżysera były tytuły: *Noc*, *Służący* oraz *Kto się boi Virginii*

⁸² AwardsWatch, *Sam Levinson on why Zendaya and John Washington were his only choices for 'Malcolm & Marie'*, tłum. A. Szymczak, <https://www.youtube.com/watch?v=G4WgTIIDKnw> (dostęp: 20.04.2022).

⁸³ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, dz.cyt.

⁸⁴ Good Morning America, *Zendaya talks about her new film 'Malcolm & Marie'*, tłum. A. Szymczak, <https://www.youtube.com/watch?v=QYMuPAOBfOA> (dostęp: 20.05.2022).

⁸⁵ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, dz.cyt.

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ *Zendaya: Przejmuje kontrolę*, Anna Tatarska rozmawiała z Zendayą, <https://www.vogue.pl/a/zendaya-wyjatkowy-wywiad-z-amerykanska-aktorka> (dostęp: 30.04.2022).

⁸⁸ Czytaj: Marcell Rev – operator filmu *Malcolm & Marie*.

⁸⁹ *Zendaya: Przejmuje kontrolę*, dz.cyt.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ Good Morning America, *Zendaya talks about her new film 'Malcolm & Marie'*, dz.cyt.

⁹² *Zendaya: Przejmuje kontrolę...*, dz.cyt.

⁹³ *Miłość i frustracja...*, dz.cyt.

Wolf⁹⁴. Istotny był też kolor skóry aktorów grających w wymienionych produkcjach. Zwraca uwagę, że „w każdym z tych legendarnych czarno-białych filmów grali biali aktorzy. Zanim czarnoskórzy aktorzy zaczęli mieć szanse do odgrywania większych ról, czarno-białe kino zdążyło już wyjść z mody⁹⁵. Nie bez znaczenia staje się fakt, że przytacza również nazwiska Spike’a Lee czy Charlesa Burnetta – twórców, którzy wychodzili poza obowiązujące ramy i umieszczali ciemnoskórych aktorów w swoich produkcjach. Wspomina: „[...] zrobili to, co my, więc nie jesteśmy pionierami”⁹⁶. Aktorzy, którzy wcieliili się w dwie główne role, również należą do osób ciemnoskórych. Reżyser tak wyjaśnił przyjęcie czarno-białej kolorystyki: „ponieważ zarówno John David i Zendaya, są tak charyzmatyczni, ponieważ nasz film opowiada o branży filmowej, o Hollywood, ta czerń i biel wydawały się odpowiednim narzędziem do odzyskania tej ikonografii”⁹⁷.

Założeniem produkcji czarno-białego filmu, zdaniem reżysera, była chęć oddania hołdu złotemu wiekowi Hollywood lat 20., 30. i 40⁹⁸. i czarnoskórym aktorom⁹⁹. Według Zendayi działanie to miało na celu przywrócenie pewnego rodzaju klimatu staro Hollywood, ale film *Malcolm & Marie* powstał w nowocześniejszy sposób. Na poparcie swoich argumentów aktorka mówi o celowości w niedoświetlaniu czerni i bieli¹⁰⁰. Również w tej rozmowie Levinson podjął temat konkretnych nazwisk i tytułów filmów jako inspiracji. Oprócz wymienionych już twórców w grupie natchnień miejsce znalazły filmy *Trzeci człowiek* oraz *Stracone złudzenia*¹⁰¹ i *Służący*¹⁰².

Marcell Rev, operator zdjęć, wspomina również, że jednym z celów było ukazanie przestrzeni, aby widz nie miał poczucia oglądania filmu kręconego „w pudełku po butach”¹⁰³. Ponadto reżyser przyznaje, że chciał zwrócić większą uwagę na naturę, co miało odróżnić jego film od starszych hollywoodzkich produkcji¹⁰⁴. Nie można również pominąć faktu, że część scen została nakręcona na łonie natury. W chwili, w której akcja filmu przenosiła się na zewnątrz, następować miała u widza pewna doza napięcia, coś niespotykanego w tego rodzaju produkcjach. Wspomina również o sposobie dobierania kadrów: „Wiedzieliśmy, że chcemy robić zdjęcia sferyczne, aby poczuć się tak, że możemy oddychać tymi postaciami, być blisko nich”¹⁰⁵. Jednocześnie wspomina o rezygnacji z wykorzystania technik fotografii jazzowej.

Scenarzysta, tworząc rysopis scenariusza, uzewnętrznił w pewien sposób emocje drzemające w nim w tamtej chwili: „Wlałem w ten draft sprzeczne uczucia, jakie

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ Landamark Theatres, *Exclusive Interview with Malcolm & Marie Director Sam Levinson*, dz.cyt.

⁹⁶ *Miłość i frustracja...*, dz.cyt.

⁹⁷ Tamże.

⁹⁸ Netflix Film, *Sam’s Levinson Old Hollywood Inspirations for Malcolm & Marie*, dz.cyt.

⁹⁹ Good Morning America, *Zendaya talks about her new film ‘Malcolm & Marie’*, dz.cyt.

¹⁰⁰ Netflix Film, *Sam’s Levinson Old Hollywood Inspirations for Malcolm & Marie*, dz.cyt.

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² Film Independent, *Zendaya, John Washington, Sam Levinson – Q & A...*, dz.cyt.

¹⁰³ Tamże.

¹⁰⁴ Netflix Film, *Sam’s Levinson Old Hollywood Inspirations for Malcolm & Marie*, dz.cyt.

¹⁰⁵ Tamże.

żywie do branży filmowej – z jednej strony miłość, z drugiej – zmęczenie i frustrację¹⁰⁶. Zwrócił uwagę również na to, że chciałby zachować scenariusz filmu w obrębie współpracy i relacji międzyludzkich, czyli, jak to określa, „tym wszystkim, co czyni kino tak pięknym medium”¹⁰⁷. Jednym z założeń było ukazanie widzom, jak ważnym aspektem w życiu jest docenienie starań drugiej osoby, pragnienie, żeby ten film „podkreślał jak bardzo wszyscy potrzebujemy, by ktoś nas docenił. Jak często zapominamy dowartościować naszych partnerów, choć oczekujemy, że oni będą robić to dla nas”¹⁰⁸. Opinię reżysera w kwestii poczucia tego, jak ważne dla drugiej osoby jest docenienie jej przez najbliższych, podziela również Zendaya, odtwórczyni postaci Marie. W wywiadzie z Anną Tatarską wyznaje, że cały film niesie za sobą jedno główne przesłanie: „Według mnie z filmu płynie taki przekaz: doceniaj ludzi, których masz wokół. Nie chodzi o wielkie gesty, ale o zwykłe dziękuję. O danie im głosu, decyzyjności. Ludzie niesłyszani, którym konsekwentnie odmawia się widzialności, naprawdę cierpią”¹⁰⁹.

Reżyser pytany o powody, dla których podejmuje się poruszenia opisanych kwestii w swoim filmie, mówi również o empatii: „Powodem, dla którego kocham opowiadać takie historie w taki sposób, jest to, że dzięki nim naradza się zdolność do tworzenia empatii dla ludzi, których możesz nigdy w życiu nie spotkać”¹¹⁰. Ponadto chciał zwrócić uwagę publiczności na to, jak złożona jest historia każdego człowieka: „Jestem zafascynowany tym, jak wielowarstwowi są ludzie i jak często ich historie wywracają się do góry nogami”¹¹¹.

Na podstawie wypowiedzi Levinsona można zatem wysnuć wniosek, że chciał, aby w jego produkcji główną rolę grały emocje i wewnętrzne rozterki bohaterów. Jednocześnie traktował tę produkcję jako krok w osobistym rozwoju zawodowym: „Gdy dorastam jako filmowiec, staję się bardziej zainteresowany tym, żeby znaleźć sposób, jak wizualnie odzwierciedlić wewnętrzny świat”¹¹².

Bardziej szczegółowo zamysł filmu Levinson przedstawił w materiale *Malcolm & Marie writer/director on his film*. Podkreśla, że zdecydował się na film o związku. Przedstawia również punkt widzenia reżysera: „[...] nie zawsze chcesz, aby bohaterowie mówili dobrze o swoim związku”¹¹³. W innym wywiadzie reżyser przyznaje, że w pewnym momencie podjął próbę wymyślenia sytuacji, która – jak to określa: „Będzie jednocześnie podniecającym incydentem, aby ten związek zaczął się rozpadać”¹¹⁴. W taki sposób narodziła się wizja, w której filmowiec na premierze filmu zapomina podziękować swojej partnerce za pomoc w realizacji produkcji oraz wsparcie emocjonalne. Levinson przyznaje również, że podobna sytuacja w przeszłości

¹⁰⁶ *Miłość i frustracja...*, dz.cyt.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ *Zendaya: Przejmuję kontrolę*, dz.cyt.

¹¹⁰ AwardsWatch, *Sam Levinson on why Zendaya and John Washington were his only choices for 'Malcolm & Marie'*, dz.cyt.

¹¹¹ Tamże.

¹¹² Tamże.

¹¹³ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, dz.cyt.

¹¹⁴ AwardsWatch, *Sam Levinson on why Zendaya...*, dz.cyt.

trafiła się również jemu: „Pamiętam moment, w którym zapomniałem podziękować mojej żonie na premierze filmu”¹¹⁵. Dostrzec można jednak pewne różnice między sytuacją w filmie *Malcolm & Marie* oraz tą z przeszłości reżysera. Jak sam przyznaje: „Nigdy się o to nie pokłóciliśmy, jednak ja czułem ogromne wyrzuty sumienia z powodu tego, jak instrumentalnie mogła się poczuć w całym tym procesie”¹¹⁶.

Należy zwrócić uwagę, jak ważne dla reżysera były życiowe role dwóch głównych postaci. Podkreśla, że podoba mu się pomysł, że „to jest właśnie filmowiec i że jego film jest częściowo właśnie o jego partnerce”¹¹⁷. Wyraża też swoją opinię, że chciał pokazać jak często nie docenia się swoich partnerów i bliskich¹¹⁸. Co więcej, jednym z założeń było ukazanie sytuacji, jaka powstaje, kiedy ludzie nawzajem się nie słuchają, a kierują się jedynie swoim ego¹¹⁹. Malcolm nie tylko nie obsadza ukochanej w swoim filmie, nie doceniając jej wkładu w produkcję, ale „dosłownie nie powiedział jej nawet cholernego dziękuję”¹²⁰.

Levinson twierdzi, że ta konkretna sytuacja była początkiem narodzenia się dalszej historii. Wspomina o tym, że w kolejnych etapach procesów twórczych zdecydował się na wejście w głąb problemów i emocji głównych bohaterów: „Po prostu próbowałem kopać głębiej i głębiej”¹²¹. Ta sytuacja stała się „interesującym oknem”¹²² do patrzenia na ten związek, a dzięki niej bohaterowie mogą „mówić o swoim związku, ale mogą mówić również o filmie jako o interpretacji ich związku”¹²³. Zendaya, odtwórczyni głównej roli, potwierdza niejako słowa reżysera. Sądzi, że wykreowanie takiej filmowej sytuacji pozwoli odbiorcom docenić swoich bliskich w realnym życiu. Żywi nadzieję, że przykład relacji Malcolma i Marie zainspiruje choć część widzów do wsparcia i przekazania podziękowań swoim partnerom¹²⁴. Dzięki wyimaginowaniu takiej sytuacji, jak twierdzi Levinson, możliwe było przeplatanie się fikcji i rzeczywistości¹²⁵.

Należy zwrócić szczególną uwagę na zdanie wypowiedziane przez Levinsona: „Myślę, że to w 100 procentach historia Marie”¹²⁶. W tym momencie zadać należy pytanie: Dlaczego scenarzysta myśli, że jest to tylko historia jednej z głównych postaci? Zendaya twierdzi, że już na początku filmu Marie odgrywa pierwsze skrzypce. Levinson zwraca również uwagę, że to właśnie postać Marie w jakimś

¹¹⁵ Netflix Club, *Talking with Malcolm & Marie team*, <https://www.youtube.com/watch?v=u8For7kwD> (dostęp: 26.04.2022).

¹¹⁶ AwardsWatch, *Sam Levinson on why Zendaya...*, dz.cyt.

¹¹⁷ Czytaj: Marie

¹¹⁸ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, dz.cyt.

¹¹⁹ The AAFCA Channel, *AAFCA Virtual Roundtable: Malcolm & Marie Interview- Zendaya, John David Washington & Sam Levinson*, tłum. A. Szymczak, <https://www.youtube.com/watch?v=tond2f-MOtOY> (dostęp: 2.06.2022).

¹²⁰ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, dz.cyt.

¹²¹ Tamże.

¹²² Tamże.

¹²³ Tamże.

¹²⁴ Extratv, *How Zendaya & John Washington Shot 'Malcolm & Marie' During COVID-19 Pandemic*, tłum. A. Szymczak, <https://www.youtube.com/watch?v=-sS6dAoVfEU> (dostęp: 3.06.2022).

¹²⁵ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, dz.cyt.

¹²⁶ Tamże.

stopniu kończy ponadgodzinny dialog: „Na koniec to Marie dostarcza mniej więcej dwudziestominutową rozprawę na temat jego¹²⁷ niepowodzeń jako filmowca i człowieka”¹²⁸. Dodaje również, że na tym właśnie polega „siła grawitacyjna tej produkcji”¹²⁹.

W dalszych rozważaniach ponownie powraca do postaci Marie i jej roli w związku z Malcolmem. Reżyser przyznaje, że kobieta nie jest traktowana przez głównego bohatera jako muza – osoba, której historia była inspiracją do opisania pewnych aspektów scenariusza¹³⁰. Levinson tłumaczy, że Marie miała powody, aby czuć się niedoceniona przez Malcolma, „ale ostatecznie to ona spaja cały jego świat”¹³¹.

Sam Levinson utożsamia się częściowo z postacią Marie: „Gdybym mógł powiedzieć jedenastoletniemu sobie, że kiedyś swój cały ból i traumę będę mógł przekształcić w pewną postać i zamienię je w coś dobrego, widząc w tym siebie, nigdy bym w to nie uwierzył”¹³². Postać Marie jest więc dla reżysera w pewnym stopniu odzwierciedleniem jego doświadczeń i emocji i w pewien sposób utożsamia się z głównymi bohaterami filmu *Malcolm & Marie*: „Podzielam ich poglądy na wiele spraw. Myślę, że są równie ważne i fascynujące”¹³³. Jednocześnie, choć widzi podobieństwa między sytuacją, w której znaleźli się główni bohaterowie i swoją przeszłością, podkreśla jednak, że scenariusz powstał w sposób, w którym inspiracja z jego życia stała się jedynie punktem wyjścia do złożonej dyskusji o związkach i życiu¹³⁴.

Próbując wyjaśnić plan swojej pracy, reżyser wspomniał także o formie filmu. Analizując jego wypowiedź, można dojść do wniosku, że treść merytoryczna scenariusza grała większą rolę niż sama konstrukcja filmu: „[...] napisałem to, to nie ma żadnej struktury, nie ma formy, nie ma trzech aktów, może jedynie jest punkt środkowy”¹³⁵. Swoją produkcję ocenia jako dialog sokratyczny. Wymienia też wartości, do których odnosi się w filmie, a są to: związki, miłość, film, uznanie, wdzięczność i autentyczność¹³⁶.

4. ANALIZA TECHNIK MANIPULACJI JĘZYKOWEJ I PERSWAZJI STOSOWANYCH PRZEZ MARIE I MALCOLMA

Marie i Malcolm wracają z premiery jego debiutanckiego filmu. Po seansie, Malcolm, przemawiając, zapomina podziękować Marie, której historia życia stała się

¹²⁷ Czytaj: Malcolm

¹²⁸ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, dz.cyt.

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ Tamże.

¹³² Tamże.

¹³³ Tamże.

¹³⁴ BAFTA Guru, *The making of Malcolm & Marie – Q & A...*, dz.cyt.

¹³⁵ American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, dz.cyt.

¹³⁶ Andrew Freund, *SAM LEVINSON Interview: Malcolm & Marie*, <https://www.youtube.com/watch?v=QEduQiBFHYk> (dostęp: 01.05.2022).

inspiracją do napisania scenariusza. Brak tych podziękowań staje się zarzewiem dyskusji, w której jako pierwszą technikę manipulacji językowej użytą przez postać Marie można wymienić sugestię „z haczykiem”¹³⁷. Zachowania Malcolma przedstawia ona jako brak poszanowania, zwracając się do partnera w bezpośredni sposób: „Przez całe życie dogadzasz dosłownie wszystkim oprócz mnie. Dla agentów, członków ekipy, aktorów, fikcyjnych bohaterów masz więcej szacunku i empatii niż dla mnie”¹³⁸. Słuchając jednak rozmowy bohaterów, można wysnuć wniosek, że jest to jedynie pretekst do rozważań na temat sensu ich związku. Marie podświadomie próbuje wskazać Malcolmowi swoją opinię na temat inspiracji do filmu. Przypomina o tym, że partner wspomniał w swojej przemowie, że aktorka grająca główną rolę w jego produkcji „tchnęła życie w postać Imani, nie wspominając ani słowem, że gdyby nie jej życie, Imani¹³⁹ w ogóle by nie istniała”¹⁴⁰. Początkowo Malcolm stawia czoła opinii partnerki i nie zgadza się z przytoczonymi przez nią argumentami, twierdząc jednocześnie, że pomysł fabuły powstał już wcześniej – zanim poznał Marie. Właśnie na tym etapie konwersacji zauważyć można działanie sugestii „z haczykiem”. Z wypowiedzi Marie w tym fragmencie filmu można wydedukować, że uważa, że to ona była jawną inspiracją fabuły dzieła. Staje się to równoznaczne z opinią, że prawdopodobnie bez poznania jej historii Malcolm nie napisałby podobnego scenariusza. Nie wypowiada jednak takich słów, ale podejmuje próbę uzyskania wypowiedzi partnera, która byłaby tożsama z jej opinią. Zadaje więc pytanie: „Sądziysz, że ten film byłby tak dobry, gdybyśmy nie byli razem?”¹⁴¹. Po chwili ciszy uzyskuje od mężczyzny jednowyrazową przeczącą odpowiedź. Technika manipulacji polegała na ułożeniu pytania w taki sposób, aby nakierować partnera na zgodny z własną opinią tok rozumowania, przy jednoczesnej podmianie tematu rozmowy. Dyskusja bowiem rozpoczęła się od żalu związanego z brakiem podziękowań, a jej schyłek zwiastuje przyznanie przez Malcolma, że bez Marie film nie odniósłby sukcesu. Wątek ten kończy się słowami Marie: „Tylko to chciałam usłyszeć”¹⁴², które równocześnie potwierdzają powodzenie procesu manipulacji przeciwnikiem.

Kolejną metodą, wykorzystaną przez Marie, jest bezpośredni atak personalny. Posługiwanie się manipulacją tą techniką połączone jest z wykorzystaniem odpowiedniego, bezkompromisowego słownictwa¹⁴³. Niekiedy ma to na celu wręcz obrażenie przeciwnika. Przykład użycia tej techniki Marie prezentuje po ponad pół godziny od rozpoczęcia filmu. W tym fragmencie rozmowy ponownie nawiązuje do rzekomej jawnej inspiracji produkcji kochanka jej życiem. Jednocześnie nie zapomina o żalu związanym z brakiem podziękowań w przemowie po premierze filmu. Aby przekonać Malcolma do swoich racji, nie używa jednak argumentów, które mogłyby potwierdzić jej tezę, ale decyduje się na obrażenie przeciwnika.

¹³⁷ M. Karwat, dz.cyt., Warszawa 2006, 155.

¹³⁸ *Malcolm & Marie*, reż. S. Levinson, tłum. A. Szymczak, 2021, 19:10.

¹³⁹ Imani – główna bohaterka filmu wyprodukowanego przez Malcolma.

¹⁴⁰ *Malcolm & Marie*, reż. S. Levinson, tłum. A. Szymczak, 2021, 19:43.

¹⁴¹ Tamże, 21:10.

¹⁴² Tamże, 22:00.

¹⁴³ S. Kizińczuk, dz.cyt., 40.

Kobieta zaczyna od zaprezentowania parafrazy pytań zadawanych partnerowi podczas premiery filmu: „Powiedz nam Malcolm, jak zdołałeś tchnąć życie w postać Imani? Jak to zrobiłeś, że głos tej młodej dziewczyny jest taki autentyczny?”¹⁴⁴. W tej sytuacji były to pytania retoryczne, na które Marie chwilę później sama udzieliła odpowiedzi, wcielając się w rolę swojego kochanka: „Dobre pytanie. Ukradłem je. Nie dosłownie, to była kradzież duchowa”. Już na tym etapie bohaterka oskarża partnera o zbyt silne inspiracje jej osobą. W kolejnym etapie monologu, kobieta rzuca oskarżenia również o bycie oszustem i naśladowcą, który nie potrafiłby sam wymyślić oryginalnej fabuły, a w zamian za to musi bazować na jej historiach życiowych: „Jesteś papugą”, „Brakuje ci odwagi, by spojrzeć w głąb siebie”, „Nie jesteś jak Spike Lee, bo on chociaż miał coś nowego do powiedzenia, coś prawdziwego i płynącego z własnego doświadczenia”¹⁴⁵. W odwecie na słowa Marie partner odpowiada jedynie krótkim komunikatem: „Jesteś okrutna”¹⁴⁶. Jego głos jest cichy, a mowa ciała – wydawać się może – wskazuje na smutek i zawód z powodu słów ukochanej. Mężczyzna nie gestykułuje, ręce ma wyprostowane ku dołowi, a oczy szeroko otwarte, spoglądające wprost w oczy kobiety. Analizując tę metodę, należy więc zwrócić uwagę, że bohaterka dobrała słowa i porównania w taki sposób, aby wywołać u odbiorcy silne emocje. Momentem kulminacyjnym wydaje się jednak odpowiedź kobiety na zawód Malcolma: „Podetnij sobie żyły nożyczkami, wstyd taki, że lepiej tego nie przeżyć”¹⁴⁷. Analizując tę rozmowę, można wysnuć wnioski, że podobne słowa kobieta usłyszała w przeszłości również od mężczyzny. Malcolm stwierdza, że „zagalopował się”¹⁴⁸, lecz ona – stanowczo broniąc swego zdania na temat obecnej sytuacji – stwierdza, że kochanek wysnuł te wnioski za późno, a ona sama żałuje przeżycia w związku zbyt długiego czasu¹⁴⁹. Wątek kończy się refleksyjnym spojrzeniem w oczy i przejściem Marie do innego pomieszczenia.

Opisywana na podstawie filmu sytuacja pokazuje, że technika ataku bezpośredniego jako jedna z technik manipulacji językowej łączy dobór słownictwa manipulatora z emocjami odbiorcy. Jej celem staje się skuteczne wybicie przeciwnika z rytmu. Nieodzownym elementem gry słownej stają się również starania manipulatora, aby odbiorca zapomniał o faktycznym powodzie dyskusji¹⁵⁰. Analizowany przykład dowodzi bowiem, że motywem początkowym był żal związany z brakiem podziękowań dla Marie w mowie filmowca. Na końcowym etapie jednak Malcolm stara się wybronić z wypowiedzianych przez siebie w przeszłości słów. Gra słowna w tym przypadku ma ustawić Marie w sytuacji ofiary, u Malcolma zaś wzbudzić negatywne emocje związane z jego postępowaniem.

Warto zwrócić również uwagę na wykorzystanie przez bohaterkę techniki wzbudzenia poczucia winy. Zastosowanie tej metody widz ma możliwość zauważyć też

¹⁴⁴ *Malcolm & Marie*, reż. S. Levinson, tłum. A. Szymczak, 2021, 23:02.

¹⁴⁵ Tamże, 38:30–39:10

¹⁴⁶ Tamże, 40:01.

¹⁴⁷ Tamże, 40:03.

¹⁴⁸ Tamże, 40:20.

¹⁴⁹ Tamże, 40:25–40:38.

¹⁵⁰ M. Grzesiak, *Podręcznik perswazji. Najskuteczniejsze metody przekonywania innych i świadomej ochrony przed manipulacją*, Gliwice 2018, 43.

w momencie, gdy kobieta rozpoczyna monolog, którego podstawę stanowi chęć wyrażenia żalu wobec domniemanego braku docenienia jej w związku. Wspomina także o tym, że niekomfortowe jest dla niej wspomnianie ze szczegółami poprzednich romansów Malcolma: „Kochałam cię bezwarunkowo. Dlaczego? Bo lubię nieznanne, to tworzy napięcie w związku i wymusza najlepszą wersję siebie”¹⁵¹. Dodatkowo zapewnia, że słysząc takie słowa, czuła się niepewnie i towarzyszyło jej uczucie bycia gorszą od innych. Kobieta zwraca uwagę Malcolma na to, że w czasie, gdy ona, jak zapewnia, „codziennie stara się być najlepszą dziewczyną, jaką miał”¹⁵², mężczyzna, według niej, zachowuje się narcystycznie i egoistycznie. W wypowiedzi Marie padają oskarżenia, że filmowiec „nigdy nie myślał nad tym, jak stać się lepszym partnerem”¹⁵³. Co więcej, kobieta wspomina o incydencie, w czasie którego Malcolm miał wrzeszczeć, że „zrobi z niej miazgę”¹⁵⁴. Jednocześnie twierdzi, że tę sytuację interpretuje jako najlepszą wersję Malcolma. W użyciu przez Marie techniki wzbudzenia poczucia winy ważne są jednak okoliczności opisanej sytuacji. Po trwającej parę sekund chwili ciszy wypowiada bowiem słowa: „Dlatego możesz zapomnieć mi podziękować”¹⁵⁵. Dla Marie zabieg gry słownej polegający na początkowym wspomnianiu przykrych momentów z udziałem partnera jest celowy. Stanowi on bowiem podłoże do ponownego podjęcia tematu żalu z powodu nieotrzymania oficjalnych podziękowań podczas premiery filmu. Dzięki użyciu słów nacechowanych emocjonalnie, takich jak egoista i narcyz, wypowiedzianych pod adresem mężczyzny, sytuacja może być równoznaczna z umieszczeniem kobiety na pozycji ofiary. Zastosowany zabieg jednocześnie wzbudził u Malcolma wyrzuty sumienia, co jest jednym z elementów składowych opisywanej metody manipulacji językowej. Warto zauważyć, że Marie w następnej kolejności sparafrazowała przykładową treść podziękowań, których wydźwięk usatysfakcjonowałby ją podczas premiery filmu¹⁵⁶. Nie należy pomijać faktu, że podczas słuchania wypowiedzi parterki mężczyzna unikał z nią kontaktu wzrokowego, wpatrując się w podłogę. Taka mowa ciała wskazywać może na wstyd, smutek i żal wynikający z przemyśleń partnerki o jego zachowaniu. Odbiorca nie podejmuje próby przytoczenia argumentów przeciwko kobiecie. W odwecie na jej wypowiedź, w końcowym monecie tej sceny, widz słyszy jedynie: „Kocham cię, Marie”¹⁵⁷. Opisany plan działań bohaterki oraz otrzymany rezultat wskazują na zakończoną sukcesem próbę manipulacji przy użyciu metody wzbudzenia poczucia winy.

Analizując wykorzystane przez Marie metody manipulacji przeciwnikiem, nie należy również pomijać techniki polegającej na odwołaniu się do argumentu społecznego. Technika ta jest istotna i warta wskazania ze względu na wysoką częstotliwość wykorzystania jej przez społeczeństwo. Według Mariki Naskręt, polega ona na

¹⁵¹ *Malcolm & Marie*, reż. S. Levinson, tłum. A. Szymczak, 2021, 90:04.

¹⁵² Tamże, 90:15–91:20.

¹⁵³ Tamże, 92:03.

¹⁵⁴ Tamże, 92:30.

¹⁵⁵ *Malcolm & Marie*, reż. S. Levinson, tłum. A. Szymczak, 2021, 92:35.

¹⁵⁶ Tamże, 94:13–96:50.

¹⁵⁷ Tamże, 96:55.

powołaniu się na nieistniejące dowody opinii innych osób z otoczenia¹⁵⁸. Również Aleksandra Urbaniak wspomina, że fundamentem tej techniki staje się przekonanie przeciwnika do słuszności sugerowanej opinii lub zachowania przez „przekonanie, że dane zachowanie jest słuszne, o ile inni też tak postępują”¹⁵⁹. Mateusz Grzesiak przekonuje, że przywołana metoda bazuje na zasadzie „skoro twierdzi tak X, to znaczy, że tak jest”¹⁶⁰.

Używając tej metody, główna bohaterka filmu generalizuje środowisko filmowe – scenarzystów, reżyserów, aktorów, producentów i innych – do którego również należy jej parter. Na podstawie jej wypowiedzi można wysnuć wniosek, że uważa to środowisko za skomercjalizowane i nie budzi ono w niej pozytywnych emocji. Kobieta wysnuwa tezę, że „wszyscy w branży filmowej sprzedają się”¹⁶¹. Co więcej, twierdzi również, że filmowcy „przebierają się dla pieniędzy”¹⁶², a nawet że „jest to typowo amerykańska forma prostytucji i wszyscy filmowcy czują się winni”¹⁶³. W tym przypadku, przy działaniu metody generalizowania, nie może umknąć fakt, że kobieta nie podaje konkretnych argumentów, dowodów naukowych na potwierdzenie tezy, ani nawet nie wymienia dodatkowej osoby, która przyjęłaby stanowisko identyczne z zaprezentowanym przez nią. Przytoczone elementy wpływają na brak wiarygodności prezentowanych przez kobietę poglądów.

Metoda odwołania się do argumentu społecznego jest pierwszą zastosowaną w dialogach głównego bohatera techniką manipulacji językowej. Źródłem do analizy jest sytuacja, w której główny bohater odwołuje się w swojej wypowiedzi do dokonań innego twórcy filmowego – Williama Wylera. Według Malcolma jedna z krytyczek filmowych nie zna tego twórcy. W odpowiedzi na wątpliwości mężczyzny partnerka stwierdza, że również nie miała okazji do zapoznania się z twórczością tej osoby. W tym momencie filmowiec jest zaskoczony wyznaniem Marie, czemu daje wyraz, mówiąc: „Rany. Przecież on nakręcił *Najlepsze lata mojego życia*. To był hit. Mega wszechstronny filmowiec. Choćby *Wichrowe Wzgórza*, *Rzymskie wakacje* – to są klasyki. Każdy je zna”¹⁶⁴. Dokonując analizy tej sytuacji, można wysnuć wniosek, że Malcolm niejako krytykuje Marie za to wyznanie, bo uważa, że niemoralny jest fakt, że nie zna ona tego typu twórczości. Można pokusić się również o stwierdzenie, że w ten sposób działa na samoocenę kobiety. Dostyc prawdopodobne jest, że mężczyzna w ten sposób wyraża poczucie własnej wyższości, automatycznie zaniżając morale swojej partnerki.

Rozpatrując stosowanie technik manipulacyjnych przez Malcolma, należy wspomnieć o użyciu metody opierającej się na wzbudzeniu poczucia winy u przeciwnika,

¹⁵⁸ M. Naskręt, *Manipulacja językowa*, <https://polszczyzna.pl/manipulacja-jezykowa/> (dostęp: 20.04.2022).

¹⁵⁹ A. Urbaniak, *Metody manipulacji- 5 technik wywierania wpływu na ludzi*, <https://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/emocje/metody-manipulacji-5-technik-wywierania-wplywu-na-ludzi-aa-Qg4i-K3qp-abki.html> (dostęp: 20.04.2022).

¹⁶⁰ M. Grzesiak, dz.cyt., 45.

¹⁶¹ *Malcolm & Marie*, reż. S. Levinson, tłum. A. Szymczak, 2021, 68:20.

¹⁶² Tamże, 69:14.

¹⁶³ Tamże, 69:41.

¹⁶⁴ Tamże, 6:07.

w tym przypadku u Marie. Przytoczyć należy sytuację, kiedy mężczyzna wspomina, że jest rozczarowany postawą partnerki tego wieczoru, a za złe ma jej to, że wyrażała rozczarowanie z powodu braku podziękowań podczas premiery filmu. Początkowo bohater wyraża swoje zadowolenie wynikające z samego poznania takiej kobiety jak Marie: „[...] Jestem wdzięczny, bo wszystko, przez co przeszłaś, stworzyło cię taką, jaką jesteś. Kobietę, którą kocham”¹⁶⁵. Na tym etapie analizy należy jednak zwrócić uwagę na dalszą część wypowiedzi bohatera, która wskazuje na rozpoczęcie działań o charakterze manipulacyjnym, które na celu mają wywołanie wyrzutów sumienia: „[...] Kobietę, z którą zarywam noc, bo po najważniejszym wieczorze mojego życia ona nie potrafi ustąpić i świruje. Ale przepraszam. Przeprosiłem już tysiąc razy. Wiem, że popełniłem błąd. Gdy znaleźliśmy się w domu chciałem tylko uczcić to¹⁶⁶ z tobą – z Marie, z miłością mojego życia”¹⁶⁷. W ten sposób bohater mógł mieć na celu podkreślenie, że czuje się pokrzywdzony faktem, że Marie nie podziela jego entuzjazmu i pozytywnych emocji po – wedle jego zdania – znaczącym sukcesie jego życia oraz nie docenia zarówno jego samego, jak i jego twórczości. Elementem potęgującym wzbudzanie poczucia winy u partnerki mogą być lzy pojawiające się w oczach mężczyzny. Czynnikiem, który uzupełniająco mógł wpływać na powodzenie opisywanego procesu manipulacji, może być również zwrócenie uwagi partnerki na aspekty łączące ją z główną bohaterką filmu *Malcolma*. Znaczący przy tym jest odpowiedni dobór słownictwa nacechowanego emocjonalnie: „Wiesz, kiedy Imani jest podobna do ciebie? W końcu. Wtedy dochodzi do tragedii. Wtedy nienawidzi siebie za to całe poczucie winy i wstydu. Za to, że nie umie wpuścić do siebie dobra. To wzorowałem na tobie – niemożność dopuszczenia do siebie, że na świecie istnieje ktoś, kto ją kocha, mimo że ona nie kocha siebie. To ty”¹⁶⁸. Celem bohatera było zatem wywołanie u Marie poczucia, że za niespokojną aurę wieczoru odpowiedzialna jest tylko ona.

Zaryzykować można stwierdzenie, że Marie nie umie uzmysłowić sobie, że brak podziękowań nie był zabiegiem zaplanowanym, przeprowadzonym z premedytacją, a jedynie pomyłką, za którą otrzymała już przeprosiny. Po skończeniu monologu bohater wyszedł z pomieszczenia, a Marie, spuszczać wzrok, zaczęła płakać. Ukazane na ekranie emocje kobiety wskazywać mogą na powodzenie działań manipulacyjnych *Malcolma*, podjętych przy użyciu metody wzbudzenia poczucia winy.

Podobnie jak Marie, tak i główny bohater stosuje również metodę słownego ataku personalnego, którego celem jest zdenerwowanie przeciwnika. Okolicznością, która stała się powodem do rozpoczęcia działania *Malcolma* przy użyciu tej metody, były słowa Marie wyrażające jej opinię odnośnie do priorytetów, którym w całości poświęca się mężczyzna. Według niej *Malcolm* w pełni koncentruje się tylko na pracy i jej poświęca całą uwagę¹⁶⁹. W odpowiedzi na sugestie partnerki, główna postać rozpoczyna działanie o zabarwieniu manipulacyjnym: „A więc

¹⁶⁵ Tamże, 50:29.

¹⁶⁶ Słowo „to” oznacza premierę filmową, która odbyła się tego wieczoru.

¹⁶⁷ *Malcolm & Marie*, reż. S. Levinson, tłum. A. Szymczak, 2021, 49:56– 50:05.

¹⁶⁸ Tamże, 50:32–51:28.

¹⁶⁹ Tamże, 33:37.

rzuciłaś aktorstwo, żeby być emocjonalnym wsparciem. Teraz rozumiem. Zrobiłaś to ze strachu¹⁷⁰. W odwecie niemal od razu interweniuje kobieta, która już na tym etapie wyraża swoje zdenerwowanie, używając wulgarnych określeń¹⁷¹. Główny bohater jednak, nie zważając na odpowiedzi partnerki, kontynuuje: „Bałaś się spróbować i przegrać¹⁷². Dodatkowo należy zwrócić uwagę na fakt, że następnie Malcolm koncentruje się na przeszłości Marie, wiedząc, że jest to jej pięta achillesowa: „Kiedy cię poznałem byłaś bidułą na prochach. Miałaś zaledwie 20 lat, a w czasie rozmowy zasypiałaś albo traciłaś świadomość. Myślisz, że przez te pięć lat stałaś się taka oświecona, że zapomniałem, kim byłaś w przeszłości?”¹⁷³. Opisany przykład potwierdza regułę, że metoda bezpośredniego ataku personalnego to „walka słowna, czasami bez przebierania w środkach¹⁷⁴. W kolejnym etapie monologu bohater zapewnia, że jego zamiary wobec partnerki mają na celu jej usamodzielnienie: „Chcę żebyś miała własne życie, bo boję się, że całkowicie zdasz się na mnie. Dodatkowo w sytuacji, kiedy zdarzy mi się zapomnieć ci podziękować, będziesz się kłócić, zapijać tabletki alkoholem i podcinać sobie żyły nożyczkami do paznokci¹⁷⁵. W monologu nawiązuje także do zdrady, której w przeszłości dopuściła się kobieta, ponownie podkreślając, że nawet w takiej sytuacji pozostał przy niej. Można wyciągnąć więc wniosek, że próbuje ukazać, że nie jest tak złym parterem, za jakiego uważa go Marie. Analizując ten fragment, należy zwrócić uwagę, że nastąpiła diametralna zmiana tematu rozmowy. Początkowo koncentrowała się na przedstawieniu ze strony Marie zarzutów co do przesadnego zaangażowania mężczyzny w sprawy zawodowe. Wykorzystując metodę ataku personalnego, Malcolm skoncentrował się na przedstawieniu obrazu partnerki w negatywny sposób, aby zmotywować ją do obrony własnej osoby.

5. ZAKOŃCZENIE

Zarówno Marie, jak i Malcolm podejmują próby manipulacji językowej i perswazji wobec przeciwnika w takiej samej mierze. Wykorzystują do tego metody: sugestii „z haczykiem”, bezpośredniego ataku personalnego, wzbudzenia poczucia winy oraz odwołania się do argumentu społecznego. Podkreślić należy, że sytuacje o charakterze manipulacyjnym nie są jednorazowe, w całym filmie jest ich wiele. Niniejszy artykuł, którego podstawą jest poszukiwanie konkretnych metod manipulacyjnych i perswazyjnych, może stać się przyczynkiem do napisania następnych, podobnych prac. Do kolejnych analiz mogłyby zostać wykorzystywane nowo powstające produkcje filmowe. Z kolei analiza recenzji napisanych przez kolejnych użytkowników byłaby pomocna w zbadaniu tego, czy świadomość społeczeństwa w zakresie manipulacji i perswazji rośnie, maleje czy pozostaje bez zmian.

¹⁷⁰ Tamże, 33:50.

¹⁷¹ Tamże, 33:58.

¹⁷² Tamże, 34:00.

¹⁷³ Tamże, 34:15.

¹⁷⁴ S. Kizińczuk, dz.cyt., 77.

¹⁷⁵ *Malcolm & Marie*, reż. S. Levinson, tłum. A. Szymczak, 2021, 34:25–34:50.

BIBLIOGRAFIA

- Antosik M., *Człowiek współczesny w obliczu manipulacji*, Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy. Nauki Społeczne 2014, nr 1, 39–50.
- Batko A., *Sztuka perswazji, czyli język wpływu i manipulacji*, Gliwice 2004.
- Beck G., *Zakazana retoryka. Podręcznik manipulacji*, Gliwice 2011.
- Borg J., *Perswazja. Sztuka pozytywnego wpływania na ludzi*, Warszawa 2011.
- Cialdini R.B., Kenrick D.T., Neuberg L.S., *Psychologia społeczna. Rozwiązane tajemnice*, Gdańsk 2002.
- Cialdini R.B., *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańsk 2019.
- Grzesiak M., *Podręcznik perswazji. Najskuteczniejsze metody przekonywania innych i świadomej ochrony przed manipulacją*, Gliwice 2018.
- Habrajska G., *Naktanianie, perswazja, manipulacja językowa*, Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica 2005, nr 7(2), 91–126.
- Hamer H., *Psychologia społeczna. Teoria i praktyka*, Warszawa 2005.
- Karwat M., *O złośliwej dyskredytacji. Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika*, Warszawa 2006.
- Kizińczuk S., *Techniki manipulacji*, Gliwice 2007.
- Korolko M., *Sztuka retoryki*, Warszawa 2005.
- Levinson S., *Malcolm & Marie*, reż. S. Levinson, tłum. A. Szymczak, 2021.
- Osika G., *Ogólna charakterystyka procesu perswazji*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Zarządzanie 2005, nr 1402.
- Zimbardo P.G., Leippe M.R., *Psychologia zmiany i postaw wplywu społecznego*, Poznań 2004.
- Znyk P., *Od komunikacji do manipulacji. Mechanizmy wywierania wpływu*, Kezmarok 2008.
- Zwoliński A., *Słowo w relacjach społecznych*, Kraków 2003.
- Żydek-Bednarczuk U., *Zmiany w zachowaniach komunikacyjnych a problem strategii i manipulacji w: Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Lublin 2004, 29–40.

Źródła internetowe

- American Film Institute, *Malcolm & Marie writer/director on his movie*, <https://www.youtube.com/watch?v=RmD9KSVQaGY> (dostęp: 25.05.2022).
- Andrew Freund, *SAM LEVINSON Interview: Malcolm & Marie*, <https://www.youtube.com/watch?v=QEduQiBFHYk> (dostęp: 30.04.2022).
- AwardsWatch, *Sam Levinson on why Zendaya and John Washington were his only choices for 'Malcolm & Marie'*, <https://www.youtube.com/watch?v=G4WgTIIDKnw> (dostęp: 20.04.2022).
- BAFTA Guru, *The making of Malcolm & Marie – Q & A*, <https://www.youtube.com/watch?v=h2O-LVWbg6kQ> (dostęp: 30.04.2022).
- Collider Interviews, *Sam Levinson on Malcolm & Marie and Why They Gave the Crew Financial Co-Ownership on the Movie*, <https://www.youtube.com/watch?v=zeaTT1nTC5M> (dostęp: 15.05.2022).
- Extratv, *How Zendaya & John Washington Shot 'Malcolm & Marie' During COVID-19 Pandemic*, <https://www.youtube.com/watch?v=-sS6dAoVfEU> (dostęp: 03.06.2022).
- Film Independent, *Zendaya, John Washington, Sam Levinson – Q & A*, <https://www.youtube.com/watch?v=Fz-JmQIkek8> (dostęp: 1.06.2022).
- Good Morning America, *Zendaya talks about her new film 'Malcolm & Marie'*, <https://www.youtube.com/watch?v=QYMuPAOBfOA> (dostęp: 20.05.2022).
- Lawrence V., *This stunning eco-friendly home is the real star of Netflix's Malcolm & Marie*, tłum. A. Szymczak, <https://www.elleddecor.com/life-culture/a35482143/malcolm-marie-netflix-house/> (dostęp: 25.05.2022).
- Manipulacja w: Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/manipulacja;2481186> (dostęp: 19.11.2021).
- Miłość i frustracja w pandemii*, Anna Tokarska rozmawiała z Samem Levinsonem, <https://papaya.rocks/pl/people/sam-levinson-milosc-i-frustracja-w-pandemii> (dostęp: 25.05.2022).

- Naskręt M., *Manipulacja językowa*, <https://polszczyzna.pl/manipulacja-jezykowa/> (dostęp: 20.04.2022).
- Netflix Film, *Sam Levinson's Old Hollywood Inspirations for Malcolm & Marie*, <https://www.youtube.com/watch?v=5X9ecFNFobk> (dostęp: 26.05.2022).
- The AAFCA Channel, , *AAFCA Virtual Rountable: Malcolm & Marie Interview- Zendaya, John David Washington & Sam Levinson*, <https://www.youtube.com/watch?v=tond2fMOtOY> (dostęp: 2.06.2022).
- Urbaniak A., *Metody manipulacji- 5 technik wywierania wpływu na ludzi*, <https://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/emocje/metody-manipulacji-5-technik-wywierania-wplywu-na-ludzi-aa-Qg4i-K3qp-abki.html> (dostęp: 20.04.2022).
- WirtualneMedia, *Netflix najchętniej wybieraną platformą streamingową w Polsce*, https://www.wirtualnemedi.pl/artykul/top-serwisy-streamingowe-w-polsce-ceny-co-wybrac-raport-justwatch?fbclid=IwAR2toIDpbSNvegEGCGN9cHX5zS0Yvh7mQeqPdhj4HDjKEAWS_Er-dzLJ_JU (dostęp: 28.05.2022).
- WirtualneMedia, *Netflix z kolejnym rekordem w Polsce. Mocno w górę PrimeVideo i Canal+ online, Viaplay znów ze spadkiem*, https://www.wirtualnemedi.pl/artykul/netflix-z-kolejnym-rekordem-w-polsce-mocno-w-gore-prime-video-i-canal-online-viaplay-znow-ze-spadkiem?fbclid=IwAR2FPVNmNNTJiily_Til2q3Yc1EGhfDxGrSiAN2S6CL4dKuPbQYDJpBjs4 (dostęp: 28.05.2022).
- Zendaya: Przejmuje kontrolę*, Anna Tatarska rozmawiała z Zendaya, <https://www.vogue.pl/a/zendaya-wyjatkowy-wywiad-z-amerykanska-aktorka> (dostęp: 30.04.2022).

ANALYSIS OF SELECTED TECHNIQUES OF PERSUASION AND LINGUISTIC MANIPULATION BASED ON THE FILM *MALCOLM & MARIE*

Summary

In the dialogues of the protagonists of the film *Malcolm & Marie* are noted techniques of manipulation and linguistic persuasion. Protagonists use the methods of suggestion with a catch, direct personal attack, arousing a sense of guilt and appealing to the social argument. The method of content analysis of the film material and the method of systematic literature review were the two basic research methods.

Key words: content analysis, language manipulation, *Malcolm & Marie*, persuasion

Nota o Autorce

Aleksandra SZYMCZAK – studentka studiów II stopnia na kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jej obszar zainteresowań obejmuje manipulację językową, perswazję, techniki manipulacji językowej, recenzję i film.

ORCID: 0000-0002-1864-1549

Kontakt e-mail: aleksandra.szyczak6@wp.pl